35 LAT KONWENCJI O PRAWACH DZIECKA

ZASADA NIEDYSKRYMINACJI DZIECKA
W POLITYKACH PUBLICZNYCH, MEDIACH CYFROWYCH, EDUKACJI I INSTYTUCJACH

STYCZEŃ 2024

WNIOSKI

1. **Zasada niedyskryminacji dzieci wyrażona w Konwencji o Prawach Dziecka tworzy kontekst do refleksji o różnych wymiarach dyskryminacji najmłodszych i metodach zapobiegania temu zjawisku.**
2. **Podczas konferencji omówione zostały m.in. kwestie dyskryminacji dzieci i młodzieży ze względu na ubóstwo czy niepełnosprawność, ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową, dyskryminacja w środowisku cyfrowym i inne obszary.**
3. **Przedstawiono również szacunki kosztów przemocy seksualnej wobec dzieci na podstawie badań PKPD oraz założenia podejścia do reformy kodeksu rodzinnego.**
4. **Wspólnym mianownikiem niedyskryminacji może być zagadnienie uznania – rozwijania kultury szacunku wobec dzieci i ich praw.**

I. DRASTYCZNY WZROST UBÓSTWA DZIECI I MŁODZIEŻY – ISTOTNE ZAGROŻENIE

- Najnowszy raport Europejskiej Sieci Przeciwko Ubóstwu (EAPN) wskazuje, że w Polsce nastąpił **znaczny wzrost ubóstwa skrajnego**, które dotyczy obecnie 6,6% populacji. Nastąpił również **wzrost skrajnego ubóstwa wśród dzieci z 5,7% do 7,6 %.** (co oznacza aż 522 tys. dzieci). To wzrost o 30% rok do roku. Niepokojący jest również odnotowany wzrost bezdomności dzieci o 54%.
- Przyczyną pogorszenia się warunków życia w gospodarstwach domowych są stagnacja gospodarcza, inflacja oraz brak waloryzacji świadczeń socjalnych. **Ubóstwo absolutne dotyka zwłaszcza najmłodszych – obejmuje 7,6% osób do 18 roku życia** (GUS), podczas gdy ubóstwo relatywne – 14,1%. **W skrajnym ubóstwie żyje 6,9% rodzin z trójką i więcej dzieci.**
- Ubóstwo, wykluczenie komunikacyjne, deprywacja materialna są czynnikami utrudniającymi dostęp do edukacji i rozwój w dzieciństwie. Jak ocenia w raporcie Poverty Watch 2024 prof. Ryszard Szarfenberg, **łączna liczba dzieci w ubóstwie lub wykluczeniu społecznym to 16,9% populacji – czyli aż 1,1 mln dzieci i młodzieży**. Ich warunki materialne przesądza ubóstwo rodzin, w których funkcjonują.
- Z danych Eurostat wynika, że **4,5% dzieci w Polsce doświadcza deprywacji materialnej**, która ogranicza ich możliwości funkcjonowania i rozwoju. Dodatkowo, jak podkreślił **dr Szymon Wójcik z Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę**, 3-6% dzieci doświadcza zaniedbania fizycznego różnego rodzaju („Diagnoza przemocy").
- **Znaczne pogorszenie poziomu życia najmłodszych stwarza szereg ryzyk**, związanych m.in. z ograniczeniem dostępu do wysokiej jakości edukacji, zdrowia, wsparcia psychicznego, możliwością zaspokajania potrzeb zdrowotnych i społecznych. Naraża także dzieci i młodzież na bezpośrednią dyskryminację i wykluczenie.

II. EDUKACJA WŁĄCZAJĄCA I ZAPEWNIENIE DOSTĘPNOŚCI EDUKACJI I WSPARCIA DLA DZIECI Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI

- Konwencja o Prawach Osób Niepełnosprawnych, ustawa o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami oraz Polski Akt o Dostępności tworzą ramy niedyskryminacji dzieci i młodzieży ze względu na niepełnosprawność.
- Według danych GUS (2021) **liczba dzieci z niepełnosprawnościami wynosi w Polsce ok. 300 tys. Dla części z nich edukacja włączająca nie jest dostępna ze względu na różne bariery.**
- Jak wskazują analizy FDDS, system organizacji wczesnego wspomagania nie zapewnia wszystkim dzieciom i ich rodzinom skutecznego, adekwatnego do potrzeb wsparcia realizowanego przez poradnie psychologiczno-pedagogiczne.
- Zmiany w prawie oświatowym (2017) zagwarantowały dzieciom i młodzieży z niepełnosprawnościami dostęp do edukacji na równych prawach ze zdrowymi rówieśnikami oraz zapewnienie im możliwości rozwoju odpowiednio do indywidualnych możliwości i predyspozycji.
- **Aleksandra Rodzewicz z Instytutu Badań Edukacyjnych** (projekt „Wspieranie dostępności dla dzieci i młodzieży") podkreśliła jednak, że **zapewnienie dostępności wymaga dalszych systemowych działań oraz edukacji i szkoleń kadry pedagogicznej i innych instytucji (m.in. samorządowych).**

III. MIĘDZY ZASADĄ DOBRA DZIECKA A ZASADĄ OCHRONY RODZINY

- Dziecko zaczęło być postrzegane jako odrębna istota dopiero w XVI w., zaś akty chroniące prawa dziecka powstały dopiero w XX w. (Deklaracja Praw Dziecka – 1923 r.). **Z punktu widzenia ochrony prawnej najmłodszych obywateli istotne znaczenie ma treść konkretnych zapisów i definicji, m.in. kodeksu rodzinnego.**
- **Prof. Magdalena Szafranek, Przewodnicząca Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego (KKPR) w Ministerstwie Sprawiedliwości,** podkreśliła **konieczność prac nad modyfikacją przepisów Kodeksu Rodzinnego z 1963 r.**, tak by uwzględniały one współczesne podejścia i rozsądne rozwiązania dotyczące zarówno zasady ochrony praw dziecka, jak i ochrony rodziny.
- KKPR to nowe rozwiązanie w polskim porządku prawnym. Zadaniem Komisji jest **opracowanie propozycji kompleksowych i spójnych zmian w przepisach dotyczących m.in. praw i ochrony dziecka, relacji między małżonkami oraz władzy rodzicielskiej.**
- Dyskutowana obecnie w KKPR definicja dobra dziecka podkreśla „uznawanie godności i podmiotowości dziecka poprzez zagwarantowanie bezpieczeństwa i stworzenie warunków dla wszechstronnego rozwoju z uwzględnieniem indywidualnej sytuacji życiowej dziecka" (KKPR, 2025).
- Definicja ta kładzie nacisk nie tylko na zaspokojenie podstawowych potrzeb materialnych, ale również na stworzenie dzieciom **warunków dla bezpiecznego i harmonijnego rozwoju we wszystkich sferach, w tym psychicznej i emocjonalnej,** z uwzględnieniem ich indywidualnej sytuacji życiowej.

"Potrzebna jest refleksja nad zmianami w przepisach kodeksu rodzinnego, dotyczących m.in. praw dziecka i jego ochrony, relacji między małżonkami i ochrony rodzicielskiej. Przepisy prawa rodzinnego powinny zapewniać każdemu dziecku bezpieczeństwo i możliwość rozwoju".

Prof. Magdalena Szafranek, Przewodnicząca Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego w Ministerstwie Sprawiedliwości

IV. OLBRZYMIE KOSZTY KRZYWDZENIA SEKSUALNEGO DZIECI – PIONIERSKIE BADANIE PAŃSTWOWEJ KOMISJI (PKDP)

- Badanie Państwowej Komisji ds. przeciwdziałania wykorzystywaniu seksualnemu małoletnich do lat 15 (PKDP), które przedstawiła **Zastępczyni Przewodniczącej PKDP Justyna Kotowska** wskazało, że **społeczne koszty seksualnego wykorzystywania dzieci są olbrzymie, zaś odszkodowania są przyznawane ofiarom rzadko i są bardzo niskie.**
- Przyznanie środków nastąpiło tylko w 17% spraw karnych, w 83% spraw ofiary nie otrzymały zadośćuczynienia finansowego. Analiza wysokości 20 zadośćuczynień wskazała, że **w ¾ przypadków nie przekraczały one 500 zł.** Odszkodowania są wyższe w sprawach cywilnych, ale trudno mówić o sprawiedliwej kompensacji strat.
- W badaniu przeanalizowano różne typy kosztów, m.in. zdrowotne, edukacyjne, opieki, terapii itp. Zostały one obliczone w odniesieniu do trzech „trajektorii" losów osób skrzywdzonych.
- 30-50% populacji osób krzywdzonych seksualnie w dzieciństwie to osoby doświadczające relatywnie najmniejszych skutków (incydentalny charakter czynu, szybkie wsparcie). Koszty terapii i wsparcia **wynoszą w ich przypadku ok. 137 tys. zł** (m.in. wsparcie psychologiczne i psychiatryczne, edukacyjne, medyczne, prawne, ograniczenie aktywności zawodowej jednego z rodziców).
- W przypadku osób doświadczających cięższych skutków (40% przypadków – ciągły charakter czynu, bez odpowiedniego wsparcia) **badacze oszacowali koszty społeczne na 504 tys. zł** (w tym m.in. koszty uzależnienia w dorosłości, hospitalizacje, trudności z utrzymaniem się na rynku pracy i inne).
- 10% krzywdzonych to osoby z najbardziej traumatycznymi doświadczeniami (czyny połączone z innymi formami przemocy, wysoki poziom brutalności, brak wsparcia). W tych przypadkach koszty wsparcia, uwzględniające także częste hospitalizacje, trudności z założeniem/ utrzymaniem rodziny, koszty związane z chorobami przewlekłymi w dorosłości i inne **wynoszą ponad 871 tys. zł.**
- Analiza PKDP to **pierwsza próba oszacowania kosztów, jakie ponosi społeczeństwo w związku z wykorzystywaniem seksualnym osób nieletnich.**
- Rekomendacje z analizy dla przyszłych polityk dotyczą m.in. pogłębienia metodologii analiz kosztów krzywdzenia najmłodszych, wprowadzenia rozwiązań sprzyjających szybkiej interwencji, wprowadzenia kampanii wspierających ofiary w uzyskiwaniu zadośćuczynienia i kompensaty, zmian w przepisach kodeksu karnego (zadośćuczynienie również przy środkach probacyjnych), możliwości dochodzenia odszkodowania z urzędu.

871 tys. zł

Na tyle PKDP oszacowała koszty wykorzystywania seksualnego małoletnich do lat 15 w przypadku osób z najbardziej traumatycznymi doświadczeniami (10% wszystkich przypadków). Ofiary tych przestępstw wymagają wieloletniego wsparcia na wielu poziomach.

NOTA REDAKCYJNA

Materiał powstał na podstawie wystąpień i referatów podczas konferencji naukowej, która odbyła się w Sejmie RP w styczniu 2025 r.

Autorki i autorzy wystąpień oraz zespół projektowy: **Monika Rosa** – Przewodnicząca Sejmowej Komisji ds. Dzieci i Młodzieży, **prof. Mirosław Grewiński** – Rektor Uczelni Korczaka, Przewodniczący Komitetu Naukowego konferencji, **Justyna Kotowska** – Zastępczyni Przewodniczącej PKDP, **prof. Magdalena Szafranek** – Przewodnicząca Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego, **prof. Mirosława Nowak-Dziemianowicz** –Akademia WSB i Uczelnia Korczaka, **dr Konrad Ciesiołkiewicz** – członek PKDP, Centrum Analiz Społeczeństwa Informacyjnego Uczelni Korczaka, **Aleksandra Rodzewicz** – Instytut Badań Edukacyjnych, **dr Szymon Wójcik** – Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, **Dominik Kuc** – Fundacja GrowthSpace, **Paweł Rabiej** – koordynator badań społecznych na Uczelni Korczaka.

Fot. **Agata Krypczyk, Jerzy Krupowies**

V. ADULTYZM I NOWE RYZYKA DLA DZIECI W ŚRODOWISKU CYFROWYM

- Adultyzm (dyskryminacja ze względu na młody wiek) jest elementem obecnego środowiska cyfrowego, a zarazem przejawem „technicznego" podejścia do dzieci i traktowania ich jako „środka do celu" dorosłych.
- Jak wskazał **dr Konrad Ciesiołkiewicz z PKDP**, „cyfrowy narcyzm" prowadzi m.in. **do upowszechniania przez dorosłych wizerunku dzieci, często bez ich zgody**, co jest sprzeczne z zasadą dobra dziecka, prawem do ochrony wizerunku i do prywatności.
- Przejawy tego zjawiska to m.in. *shareting* i *oversharenting* (bezrefleksyjne i nadmierne zamieszczanie w mediach społecznościowych zdjęć dzieci), *commecial sharenting* (zarabianie na wizerunku dzieci), *troll-parenting* (przemocowe kompromitowanie i upokarzanie dziecka w sieci). 46% dzieci deklaruje w badaniach, że rodzice upowszechniają ich wizerunek, 23% nastolatków odczuwa z tego powodu zawstydzenie.
- Potencjalne negatywne konsekwencje to nie tylko dyskomfort psychiczny, ale także **szereg poważnych ryzyk, w tym cyberprzemoc i narażenie na mowę nienawiści, ryzyko przemocy rówieśniczej, kradzieży tożsamości, cyfrowego kidnapingu, uwodzenia i krzywdzenia seksualnego.**
- Zagadnienia obecności dzieci w mediach społecznościowych zyskują większe znaczenie wraz ze wzrostem wiedzy na temat zagrożeń środowiska cyfrowego. Na poziomie instytucjonalnym, wymagają według ekspertów m.in. zwiększania ochrony wizerunku i danych osobowych i unikania publikowania wizerunku dzieci do 13 roku życia, zakazu wykorzystywania danych dzieci do danych profilowanych, prewencji i ochrony dzieci przed przemocą fizyczną, psychiczną i zaniedbaniem.

VI. NIEDYSKRYMINACJA MŁODZIEŻY LGBT+

- Istotnym rysem rzeczywistości społecznej w Polsce w ostatnich latach jest **dyskryminacja społeczności LGBT+**, w latach 2019 – 2023 element strategii politycznej ówczesnej władzy.
- Jak podkreślił **Dominik Kuc z Fundacji GrowSPACE**, młodzież LGBT+ oraz osoby transpłciowe narażone są na stres mniejszościowy, trudności w okresie coming outu, większe narażenie na kryzysy zdrowia psychicznego (w tym przypadku suicydalne) oraz na przemoc w szkole oraz dyskryminację w przestrzeni publicznej.
- Badania Kampanii Przeciwko Homofobii wskazują, że **młodzież LGBT+ jest w ok. 10% bardziej narażona na przemoc niż osoby dorosłe**. Znacząco wyższe jest poczucie osamotnienia – czuje się tak ¾ nastoletnich osób LGBT+.
- Znaczna część młodzieży nie ujawnia swojej tożsamości i orientacji. 3/5 matek oraz połowa ojców świadomych nieheteronormatywności swojego dziecka akceptuje je (znaczący „deficyt uznania").
- Problemem są również **przypadki niechcianego ujawnienia orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej** przez rodzinę, rówieśników czy grono pedagogiczne, poprzez naruszenie prywatności czy plotki.
- Wśród proponowanych rozwiązań sprzyjających niedyskryminacji dzieci i młodzieży ze względu na orientację seksualną są m.in. **edukacja antydyskryminacyjna** (tylko ok. 17% młodzieży deklaruje udział w takich zajęciach), zajęcia lekcyjne, niedyskryminujące postawy ze strony nauczycieli i nauczycielek, akcje szkolne, działania nakierowane na wzrost świadomości, prawne ściganie sprawców nienawiści ze względu na orientacje seksualną i tożsamość płciową.

70%

Odsetek nastoletnich osób LGBT+, które doświadczają w Polsce przemocy homofobicznej i transfobicznej.

VII. UZNANIE JAKO PUNKT WYJŚCIA DO NIEDYSKRYMINACJI

- Wiele spośród omawianych podczas konferencji zagadnień dotyczących praw dzieci i młodzieży **wiąże się z kwestią uznania**. „Teoria uznania" Axela Honnetha (2012) zakłada, że **uznanie jest zarówno społeczną potrzebą każdego człowieka, jak i warunkiem samorealizacji oraz rozwoju tożsamości**. Istnienie społeczne wyraża się poprzez uznanie.
- Brak szacunku, akceptacji i poważania jest **odmową uznania**. Jej skrajnymi przejawami są m.in. przemoc fizyczna, pozbawienie praw i pogarda. **Stanowią one zagrożenie dla integralności tożsamości każdego człowieka**. Są także fundamentem dyskryminacji.
- Badania empiryczne wskazują na **deficyty uznania we wszystkich trzech istotnych obszarach: w rodzinie, w praktyce regulacyjnej oraz w gospodarce**. Deficyty te dotyczą w dużej mierze najmłodszych, jako „niepełnych" członków społeczności (np. brak uznania i szacunku dla godności i podmiotowości dziecka w rodzinie, szkole, dyskryminujące traktowanie najmłodszych pracowników na rynku pracy, w relacjach z instytucjami etc.).
- Jak wskazała **prof. Mirosława Nowak-Dziemianowicz, szkoła i rodzina są często przestrzenią braku uznania – bezpieczeństwa, szacunku i akceptacji.** Deficyt uznania zaczyna się od nieumiejętności wysłuchania głosu najmłodszych. Postawy te przenoszone są w dorosłość i na kolejne pokolenia.
- Z tego powodu **kategoria „uznania" powinna stać się elementem refleksji związanej z oceną realizacji gwarancji praw dzieci i młodzieży** (same gwarancje prawne są niewystarczające), zaś w systemie edukacji – posłużyć do **budowania pedagogicznej kultury uznania.**
- Kategoria uznania może być również **przydatnym narzędziem do projektowania rozwiązań wzmacniających zasadę niedyskryminacji.** Brak uznania, szacunku, respektu, poważania prowadzi bowiem do tworzenia wykluczanych i dyskryminowanych grup społecznych, odmawiania im praw, poniżania, mowy nienawiści czy ataków fizycznych.

REKOMENDACJE

1. Przegląd sytuacji społecznej w Polsce wskazuje, że w wielu obszarach rzeczywistości społecznej i instytucjonalnej **trudno mówić o urzeczywistnieniu zasady niedyskryminacji dzieci opisanej w Konwencji o Prawach Dziecka ONZ.**
2. Istotne zagrożenia stwarzają m.in. zagrożenie ubóstwem i dyskryminacja z tego względu, niedostateczna dostępność dzieci z niepełnosprawnościami do edukacji i wsparcia społecznego, dyskryminacja osób LGBT+, wykluczenie komunikacyjne, dyskryminacja w środowisku cyfrowym.
3. **Dyskryminacja i nierówności społeczne tworzą wzajemnie napędzającą się pętlę, która zagraża prawom dzieci i młodzieży.** Zagadnienia te powinny być analizowane równolegle, z uwzględnieniem różnych kontekstów i współzależności.
4. Obecnie praktycznie **nie istnieje system okresowego monitoringu i analizy obszarów zagrożenia najmłodszych obywateli dyskryminacją oraz planowania działań minimalizujących takie ryzyka**. Zagadnienie to powinno stać się przedmiotem refleksji instytucji centralnych oraz samorządów regionalnych i gminnych.